

Wallens Kier – Vallenskær

- natur tur-retur,

Tekst og fotos af
Finn Hansen
Birkevej 3, Nylars
DK 3720 Aakirkeby

Wallens Kier var i middelalderen et stort vådområde. En sidste rest efter den sø, der opstod for enden af Ekkodalen ved isens afsmeltning for ca. 12.000 år siden.

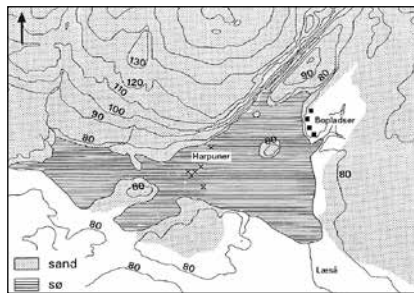

Fig. 1. Senglaciale sø i Finn Ole Nielsens, Forhistoriske interesser 1996

Fig. 2. Wallens Kier på Hammers Kort 1746-50

Det var her, de første bornholmere holdt til, jægere og fiskere, der var kommet til stedet fra syd, og mange arkæologiske fund er gjort i området. Søen udviklede sig med tiden til mose

med mergel og tørv, og da man i 1700-tallet havde brug for netop tørv til opvarmning, begyndte de første angreb på mosens naturværdier. Heldigvis for os efterkommere blev der på det tidspunkt tegnet et pålideligt kort over hele Bornholm, Hammers Kort 1746-50, og på det fremstår Wallens Kier som et større vandfyldt landskab med omgivende mosearealer. Wallens Kier fik vand fra flere vandløb, et gennem Ekkodalen, et fra området nord for Vallensgård samt to fra Højlyngen nord og nordvest for Kieret. Og vandet forlod mosearealet syd for Egholm, hvor det på den første strækning dannende sognegrænsen mellem Aaker og Vestermarie.

På det første matrikelkort over Almindingen fra 1788 fremgår, at vandløbet gennem Ekkodalen er bøjet af inden det når ud til Kieret, og det passer fint med, at man her sidst i 1700-tallet fik interesse i at grave tørv og derfor gerne ville have Kieret mere eller mindre tørlagt. Vandløbet kom herefter til at løbe øst om Egholm som Læsågrøften. Arbejdet med at udvinde mosernes tørv og mergel er slut, men at det har haft stor økonomisk betydning for ejeren af Vallensgård, kunne man læse i en artikel i Bornholms Tidende 21.12.1968:

”Johannes Georg Müller afhændede i 1904 Vallensgård til sin søn Anton Valdemar Müller, der var 26 år. Han

fortsatte sin faders dygtige virksomhed med tørlægning af vandlidende arealer og mergling af jordene. Han anlagde en tørvefabrik og købte flere fraskilte parceller tilbage.

Ved at sænke Ekkodalsåens vandstand en meter og regulere dens løb lykkedes det ham at indvinde ca. 70 tdr. land hidtil uopdyrkede marker til avlsjord, og den gamle mose blev en guldgrube for Vallensgård, idet de store mængder af tørv og mergel kunne hentes til gårdens brug og salg til andre. Der var ofte op mod en snes mand i arbejde om sommeren med tørvearbejde, og der var trængsel af køretøjer, der skulle hente mergel”.

I 1923 sørgede Vestermarie sogneråd for, at der blev gravet en grøft, Udkærsgroften, der kunne lede vandet fra de vandlidende arealer nordøst for Vestermarie Kirke gennem moseområdet og videre til Læsågrøften.

Dræning af Vallenskær

Hedeselskabet gik i 1942 i gang med at planlægge et projekt om yderligere sænkning af vandet på de vandlidende landbrugsarealer ved en uddybning af Udkærsgroften, men projektet blev ikke gennemført. Det var først i 1965, da Fredningsnævnet barslede med en omfattende fredning af Vallensgårds og Kærgårds moser, at Hedeselskabet genoptog planerne om en yderligere tørlægning af de

vandlidende dyrkede jorder i det gamle Wallens Kier. Efter mange forhandlinger afsluttede Fredningsnævnet sit arbejde i marts 1970 med en kendelse, i hvilken der blev lukket op for en større dræning af markerne op til de to moser. Men kendelsen blev anket til Overfredningsnævnet, som efter yderligere forhandlinger kunne afslutte sit arbejde i maj 1973. Hvad angår de naturhistoriske forhold i moserne har man kunnet læse i sagens akter, at: ”Repræsentanterne for Naturfredningsforeningen, Naturfredningsrådet og Danmarks Geologiske Undersøgelser fremhævede navnlig den naturvidenskabelige betydning af at bevare Vallensgård og Kærgård moser vest og sydvest for Egeholm intakte og ligeledes området nordvest for Egeholm mellem denne lokalitet og åen, da dette område, der stort set er bevaret intakt, er af særlig betydning for forskningen af dybtliggende mose- og dyndforekomster fra istiden. Selv kortvarig udtørring og afvanding vil umuliggøre forskning af de årtusindgamle aflejringer, der findes her”. Ligeledes kunne man notere sig, at ”afvanding, ændring og regulering af vandløb samt sænkning af vandstand ikke må finde sted på anden måde eller i større omfang end tilladt ved det beskrevne afvandingsprojekt. Eksisterende drænledninger indenfor området kan opretholdes og opstemning samt op-pumpning af vand fra området må ikke finde sted ud over det ved afvandingsprojektet tilladte”.

Fig. 3. Udkærsgroften i 1937

Man fik altså lov til at fortsætte arbejdet med dræning af markerne udenfor moserne med skyldig hensyntagen til naturværdierne, bl.a. de sjældne violer, Sump-Viol og Rank Viol.

Inden kendelsen fra Overfredningsnævnet forelå kunne man den 16. september 1972 i Bornholms Tidende læse, at arbejdet med Hedeselskabets planer for dræningsarbejdet i Udkær, Thorevandet og Vallenskær var kommet godt i gang. Det samlede projekt omfattede i alt 200 tdr. land avlsjord, hvoraf de 70 tønder land lå øst for Vallensgårds- og Kærgårdsmose.

På disse vandlidende marker var der blevet lagt 17.000 meter drænrør og etableret et antal samlebrønde. Vandet blev ledt ud i en såkaldt pumpegrav, hvor en pumpe dag og nat kunne fjerne vandet til Udkærsgården. Også i Udkæret og Thorevandet var der blevet installeret pumper.

Vandet fra Ekkodalen øst om Egeholm i den gravede Læsågrøft fra slutningen af 1700-tallet blev lagt i rør fra Egeholm til pumpegraven. Herefter kunne man kaste alle gennemskærende åbne grøfter til, i alt 2.200 meter, for at opnå

Fig. 5. Ekkodalen i vand efter regnskyll Vallensgårdsmarker sommeren 2011

store sammenhængende felter agerjord. Udkærsgården blev ikke uddybet, men udvidet så den fik en bundbredde, der var i harmoni med oplandets størrelse, i alt godt 2.500 ha. Herefter kaldet Udkærskanalen. Tiden gik, og fra tid til anden blev de drænedes arealer oversvømmet af vand, der besværliggjorde dyrkningen.

I Udkæret var der allerede i midten af 1990'erne tilbagevendende store driftsforstyrrelser, hvilket i sidste ende resulterede i, at Staten i sommeren 1997 indledte de første forhandlinger med lodsejerne om en mulig overtagelse.

Fig 4. Tv. Sump-Viol, eneste vokseplads i Danmark i Vallensgårsmosen, vokser her sammen med Rank Viol th. og krydsningen mellem de to.

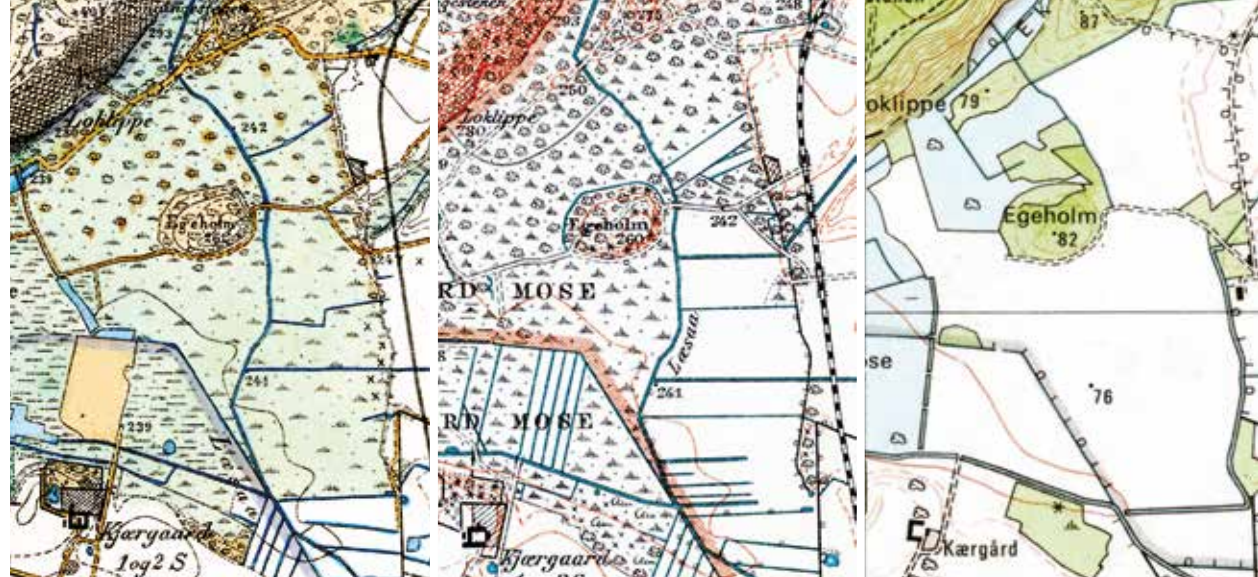

Fig. 5. Tv. Vallenskær 1885. Mf. Vallenskær 1935. Th. Vallenskær 1975

Ved mageskifte med jord fra Kærgård, som Staten i samme forbindelse erhvervede samt køb af to mindre landbrug i og ved Udkæret kunne man samle 62 ha sammen til formålet. Den 13. oktober 2000 var der indvielse af det største naturgenopretningsprojekt på Bornholm indtil dato.

Projekt Ekkodalens moser.

Man skulle tro, at Skovrideren havde et udkast til et "Projekt Vallenskær" liggende klart i en skrivebordsskuffe på Rømersdal, for da Danmark fik en ny regering i 2016, og landets nye statsminister skulle forelægge sit regeringsgrundlag den 27. november 2016, blev man overrasket over det, man hørte ham sige:

"Derudover vil regeringen genetablere Bornholms største moseområde – Ekkodalen. Det vil understøtte vigtige og sårbare forekomster af en række plantearter samt udbygge områdets store betydning for fugle. Området vil byde på storslåede naturoplevelser, da området kan overskues oppe fra Almindingskrænten, som rejser sig nord for moseområdet".

I den efterfølgende debat om regeringens planer sagde Mette Abildgaard fra det Konservative Folkeparti bl.a.: "Regeringsgrundlaget betyder også nye naturmål for vores udsatte natur, en styrkelse af det grønne danmarkskort og nogle fantastiske naturgenopretningsprojekter: *Jeg tør godt love, at projektet i Ekkodalen kommer til at give genlyd over hele Danmark.*"

Fig. 6. Dorte Bugge Jensen fortæller om projektet i Ekkodalen ved en ekskursion for medlemmer af Naturhistorisk Forening for Bornholm den 25. maj 2019.

Fig. 7. Gravemaskinen graver den tidligere Læsågrøft medens en lastbil og en dumpers kører jorden i depot

Og så gik arbejdet i gang, og lokalt havde man overdraget opgaven til Biolog Dorte Bugge Jensen, der skulle holde styr på alle papirer i forbindelse med ansøgninger og tilladelser.

Offentligheden læste i Bornholms Tidende den 4. maj 2018, at der var afsat 19,7 millioner kroner til at erhverve 70 hektar hos tre lodsejere i det tidligere Vallenskær, og at der var udarbejdet et "Ideoplæg" til denne naturgenopretning.

31. januar 2020 gav Miljøstyrelsen tilladelse til projektet, og da ansøgningen nåede Fredningsnævnet kunne det den 4. maj 2020 tørt konstatere, at man fint kunne meddele dispensation til et projekt, der i det væsentlige vil føre området tilbage til en tilstand, det havde før afvandingsprojektet i området, som blandt andet Overfredningsnævnskendelsen fra 1973 skulle regulere.

Således påklædt kunne man fysisk gå i gang med projektet, der i al væsentlighed skulle: 1) Øge områdets naturværdi ved at bevare, styrke og udvikle naturen, dens mangfoldighed, sammenhænge og dynamik, 2) opretholde eller forbedre de hydrologiske forhold for nuværende habitatnatur og gunstige tilstand for

arterne, 3) udvide arealet med våd natur og 4) forbedre de rekreative muligheder. Den 11. august 2020 stak en jysk entreprenør gravemaskinens skovl i jorden, og den 2. september var arbejdet afsluttet.

I disse godt tre uger havde gravemaskinen stået for etableringen af: Det gamle forløb af Læsågrøften på 1270 meter, et nyt nordligt tilløb fra landkanalen og et nyt sydligt tilløb fra landkanalen.

Derudover blev der gravet tre paddekrab VH1, VH2 og VH3 samt en lavning øst for Egeholm VH4, en sump i den tidligere pumpegrav VH5 og en lavning langs diget ind mod Kærgårdsmosen VH6.

I alt blev der flyttet 7.460 kubikmeter jord, etableret fem overkørsler samt lagt større marksten og gydegrus i Læsågrøften - til de havørreder, der forventes at nå frem til Vallenskæret i den kommende gydesæson!

13. oktober 2021 indviede Miljøminister Lea Wermelin projektet ved at forsyne den nygravede Læsågrøft med

endnu mere gydegrus til kommende generationer af gydende havørreder. Således var endnu en del af det gamle Wallens Kier ført tilbage til en situation, hvor naturelementerne med tiden vil kunne vandre ind – som det er sket i Udkæret.

Opgaven med at genskabe natur på arealer i omdrift er et langt sejt træk, der indebærer, at de tilførte næringsstoffer, der har ophobet sig i kulturlaget, skal fjernes således, at planter, knyttet til våde enge kan vandre ind af sig selv. Det sker de første år ved høslæt to gange om året.

Dyrelivet vil nok lettere tilpasse sig de nye forhold på de tidligere gennemdrænede marker. Havørn og vandrefalk bemærker man af og til fouragere på de til tider store flokke af vadefugle, gæs og ænder, der har indfundet sig i området. Allerede vinteren og foråret 2021 var markerne omkring de gravede paddekrab og det store flade areal nordøst for Egeholm dækket af 10-15 cm dybt sjapvand, hvor der blev noteret et ikke helt ringe antal Enkeltbekkasin. Aldrig tidligere er der her på øen noteret så stor en forekomst af denne relativt sjældne vadefugl, og som den foreløbige prikken over i'et kunne man i de lune forårsaftener 2021 høre de

Fig. 8. Den lokale entreprenør Benny Andersen smadrer en samlebrønd for at vandet kan holdes tilbage i drænrørene i Vallenskæret og ikke løbe videre til Læsågrøften

første syngende løvfrøer fra dammen VH4 - øst for Egeholm.

Senest har man i november 2021 i et stryg i det nydannede Læså kunnet notere sig en havørred, som var på vej videre op i Læsåens kilder i Ekkodalen. Ønsker og forventninger med etableringen af Ekkodalens Moser synes således allerede efter det første år at være indfriet.

Arbejdet med at få genoprettet naturen i Vallenskæret er en fantastisk gave, Staten har skænket bornholmerne og øens naturhistorisk interesserede gæster.

Fig. 9. Tv.53 ha. kulturmark sommer 2020. Mf. Cowi-plan for naturgenopretning. Th. Genoprettet natur forår 2021

